ජේතවන සංස්කෘත ශිලා ලේඛනය පිළිබඳ විමර්ශනාත්මක අධ්‍යයනයක්

බලදොර ඉන්දජෝති හිමි

ජ්‍යෙෂ්ඨ කථිකාචාර්ය, භාෂා අධ්‍යයන අංශය, ශ්‍රී ලංකා භික්ෂු විශ්වවිද්‍යාලය, අනුරාධපුර.

Abstract

It is well-known fact that the inscription of Jetavana monastery occupies a significant place amidst the other inscriptions found in Sri Lanka. Although this inscription is identified an inscription of Jetavana, it has already been attested that it's real name should be the inscription of Abhayagiri According to the apparent evidence by Prof. Paranavitana. The inscription was found from an Adjacent place of Kuttam Pokuna of Anuradhapura and today it is available in the museum. It is 4 feet and 4 inches in length and 3 feet and 3 inches in width. The prosaic system has been inscribed by using around forty lines on the inscription. Currently, only the middle part of inscription has been survived. This inscription has been written by the Sanskrit Language and Devanagari characters. Further, the inscription dates back to the 9th century and it will be very helpful to study the behavioral system of the order of the Sanga community of that period. the information of this inscription is very useful to investigate the contemporary society of the order of monks and to understand the monastic management system. The usage of the Sanskrit Language and Devanagari Characters in Sri Lanka can also be studied by this Inscription.

Key Words: Abhayagiriya Monastery, Anuradhapura, Jetavana Sanskrit inscription, monastic management, monks' society.

හැඳින්වීම

ලක්දිව රචිත සංස්කෘත ශිලාලේඛන අතර ජේතවනාරාම ශිලාලේඛනයට සුවිශේෂී ස්ථානයක් හිමි වේ. මෙම ශිලාලේඛනය ජේතවනාරාම සංස්කෘත ශිලාලේඛනය නමින් හැඳින් වූව ද එහි සැබෑ නාමය ලෙස භාවිත කළ යුත්තේ අභයගිරි සංස්කෘත

ශිලාලේඛනය යන්න බව සාධක සහිත ව ඔප්පු කොට හමාර ය. මෙම ශිලාලේඛනය අනුරාධපුරයේ කුට්ටම් පොකුණ අසළ තිබී 1984 වර්ෂයේ පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව විසින් කරන ලද කැණීමක දී හමු වී දැනට පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාරයේ තැන්පත් කොට තිබේ (ශිලාලේඛන සංග්‍රහය 1 පිට). මෙය දිගින් අඩි 4යි අගල් 4ක් ද පළලින් අඩි 3යි අගල් 3ක් ද වේ. මෙහි පේළි 40ක් වේ. ගද්‍යයෙන් රචනා කොට තිබේ. දැනට ශිලාලේඛනයේ මධ්‍ය කොටස පමණක් ශේෂව පවතී. මුල හා අග කොටස් විනාශ වී ඇති බව දැකගත හැකි ය. මධ්‍යභාගයේ දොළොස්වැන්නෙහි සිට විසි අට වැන්න දක්වා පේළි ද, තිස් පහ සහ තිස් හය පේළි ද කියවිය නොහැකි තත්වයක පවතී. සංස්කෘත භාෂාවෙන් රචිත මෙම ශිලාලේඛනය ලිවීම සඳහා දේවනාගරී අක්ෂර භාවිත කොට ඇත. මෙම ලිපියෙහි කෙශ්ච යනුවෙන් අසම්පූර්ණ ආරම්භයක් සටහන් වන නිසා මෙයට පෙර තවත් යමක් සටහන් ව තිබූ බවක් උපකල්පනය කළ හැකිය. එබැවින් මේ දක්නට ලැබෙන්නේ ලිපියේ දෙවන කොටස විය හැකි ය. ඇතැම් විට මෙහි මුල් කොටස තවත් ගල් පුවරුවක කොටා තිබූ බව සිතිය හැකිය (ශිලාලේඛන සංග්‍රහය 2 පිට). සෙල්ලිපියේ දැනට සොයා ගෙන ඇති කොටසේ ඉහළ කෙළවරේ නෙළුම් මල් දෙකක් කොටා ඇත. ඒවා වනාහි මථුරාවේ බෞද්ධ සලකුණුවලට සමානතාවක් දක්වන බවට උගත්හු කල්පනා කරති. මෙම ලිපිය ක්‍රි. ව. 9 වන සියවසට අයත් වේ. දෙවන සේන (ක්‍රි.ව 866 - 901) රජුගේ කාලයට අයත් බව බොහෝ දෙනෙකුගේ අදහසයි. ථෙරවාදීන්ගේ ආගමික මතවාද ප්‍රචලිත කිරීමට හා ධර්මය ප්‍රචාරය කිරීමට යොදාගෙන ඇති මාධ්‍යය වන්නේ පාලි භාෂාව යි. එහෙත් මහායානිකයන් තම මතවාද ප්‍රචලිත කිරීමට හා ධර්මය ප්‍රචාරය කිරීමට යොදාගත්තේ සංස්කෘත භාෂාව යි. ඒ අනුව සංස්කෘත භාෂාවෙන් ලියවී ඇති අභිලේඛන බොහොමයක දක්නට ඇත්තේ මහායාන ආභාසය ලත් තොරතුරු ය.

පර්යේෂණ ගැටලුව

ජේතවන ශිලාලේඛනය (අභයගිරි) නිර්මාණය වීමේ පසුබිම කුමක්ද? ඒ සඳහා පසුබිම් වූ සමාජ, ආර්ථික හා ආගමික තත්වය කෙබඳුද? එහි භාවිත භාෂාව හා අක්ෂර පිළිබඳ තොරතුරු කෙසේ වේද? එහි අන්තර්ගතය කුමක්ද? එහි අන්තර්ගතය ඓතිහාසික, සමාජයීය, සංස්කෘතික ආදි වශයෙන් වැදගත් වේද? වැදගත් වන්නේ කෙසේ ද? යන ගැටලු වෙත අවධානය යොමු කිරීම මෙම පර්යේෂණයෙන් අපේක්ෂිත ය.

පර්යේෂණ අරමුණු

මෙම පර්යේෂණයෙන් අපේක්ෂා කරනුයේ ලක්දිව සංස්කෘත ශිලාලේඛන අතුරින් සුවිශේෂී ශිලාලේඛනයක් වන ජේතවන (අභයගිරි) සංස්කෘත ශිලාලේඛනය පිළිබඳ විමර්ශනාත්මක අධ්‍යයනයක් සිදු කිරීම යි. ශ්‍රී ලාංකේය ඉතිහාසයේ සංස්කෘත භාවිතය පිළිබඳ, අනුරාධපුර යුගයේ සංස්කෘතික තත්වයන් පිළිබඳ, ශ්‍රී ලංකාවේ ආගමික ඉතිහාසය පිළිබඳ තොරතුරු පෙළගස්වා ගැනීමට, නිවැරදි කර ගැනීමට මෙම ශිලාලේඛනයෙන් ගත හැකි තොරතුරු හඳුනා ගැනීම වැදගත් වනු ඇත. එම තොරතුරු හා නිගමන සංස්කෘත හා ඉතිහාසය, පුරාවිද්‍යාව වැනි සමාජයීය විෂයයන් හදාරන ශිෂ්‍යයන් හා පර්යේෂකයන් ඔවුන්ගේ ඉදිරි අධ්‍යයන කටයුතු සඳහා යොදා ගනු ඇත. මෙම පර්යේෂණයේ අපේක්ෂිත අරමුණ ඒ තත්ත්වයන් සඳහා ශාස්ත්‍රීය ඉදිරිපත් කිරීමක් සැපයීමයි.

පර්යේෂණ ක්‍රමවේදය

මෙම පර්යේෂණය සඳහා ඍජුවම ජේතවන සංස්කෘත ශිලාලේඛනයේ මූලික පෙළ විග්‍රහ කෙරෙයි. ඒ අනුව මෙය පාඨ අධ්‍යයනයකි (Textual Study).

පසුබිම

වංශකථාගත තොරතුරුවලට අනුව නිකාය භේදයත්, මහායාන තන්ත්‍රවාද වැනි ධර්මවල බලපෑමත්, අභ්‍යන්තර බාහිර වියවුල් නිසා ඇති වූ දේශපාලනික අස්ථාවරත්වයත්, කෙත්-වතු මිල-මුදල් ආදිය විහාරාරාමවලට අසීමාන්තික ව පිදීමත් වැනි හේතූන් නිසා අනුරාධපුර යුගයේ අවසාන භාගයේදී බුදු සසුන බොහෝ සේ පිරිහී ගියේය. මේ ශිලාලේඛනයෙන් ඒ සඳහා සාධක ලැබේ. මෙය සාමාන්‍ය ලිපියක් නොව, සංඝ නැතහොත් ශාසනික කතිකාවතක මුහුණුවර ඇත්තකි. එනම් භික්ෂූන් වහන්සේලාට පැන වූ අණ පණත් සඳහන් වන්නකි. සංඝ සංශෝධනයක් පිළිබඳ සඳහන් වන ආදිම ශිලාලේඛනය මෙය වේ. තත්කාලීන සංඝ සමාජයේ සත්‍ය වශයෙන් පැවති දුර්වලතා ම සලකා මෙය ලියන ලදැ යි තීරණය කළහොත් එකල අතිශයින් ඛේදජනක, පිරිහුණු තත්ත්වයක් පැවතුණු බව සිතිය හැකි ය. එහෙත් එය එසේ ම වී දැයි තීරණය කළ නොහැකිය. විනය ප්‍රඥප්ති මෙන් නිදානයක් ඇතිවම මෙබඳු නීති පැනවීම සාමාන්‍ය ක්‍රමය නොවන බැවිණි. ඒ කෙසේ වුවත් මෙකල එනම් 8,9,10 සියවස්වල සංඝ සමාජයේ පරිහානි තත්ත්වයක් පැවති බව නම් සත්‍යයකි. ක්‍රි.ව. 8,9,10 වන සියවස්වල දී ඇති වූ මහායාන බලපෑම්, අභ්‍යන්තර භේද හා පාණ්ඩ්‍යාදීන් සමග ඇති වූ යුද්ධ කෝලාහලාදිය පිළිබඳ විමසන කල එකල එසේ වීම පුදුමයක් ද නො වේ.

මේ ලිපිය ථෙරවාදී භික්ෂූන් පිළිබඳ ව පැණවුවක් ද නො වේ. ජේතවනයට අයත් යැයි සැලකෙන සෙනසුනක පිහිටුවීමත්, සකු බසින් ලියා තිබීමත්, එයට සාධක වශයෙන් සැලකේ. ථෙරවාදීන් පිළිබඳ මෙ වැනි ලිපියක් තව ම හමු වී නැත. මිහින්තලා ලිපිය ද මහායාන භික්ෂූන් පිළිබඳ ව ලියැවුණකි.

මහායානික බලපෑම්

මිහිඳු මාහිමි ප්‍රධාන භික්ෂූන් වහන්සේලාගෙන් ලක්දිව ඇරඹුණු ථෙරවාදී නොහොත් මහා විහාරික භික්ෂු පරම්පරාව පැරණි සම්ප්‍රදාය ගරු කරමින්, ධර්ම ගරුක ව. ජීවිත පරිත්‍යාගයෙන් ධර්මය රකිමින් විසූහ. පසුව වළගම්බා රජු ලක්දිව එක්සත් කොට ගිරි නම් නිවටෙකු විසූ තීර්ථකාරාමයක් බිඳවා තම අභය යන නම හා ඔහුගේ ගිරි නාමය එක් කොට අභයගිරි නම් වෙහෙරක් කරවා තිස්ස නම් තම හිතමිත්‍ර මහතෙර කෙනෙකුන් වහන්සේට පිළිගැන්වී ය. එවිට ඒ අභයගිරි වෙහෙර පිළිගත් කෙම්ගලු තිස්ස මහතෙරුන් වහන්සේ කුල සංසට්ඨ ව වෙසෙති යැයි මහා විහාර වාසී භික්ෂූහු එක් ව එම තිස්ස තෙරුන්ට පබ්බාජනීය කර්මය කළහ. එකල ඒ මහාවිහාර වාසීන් අතර වූ මහදැළියා තිස්ස නම් කෙම්ගලු තිස්ස තෙරුන්ගේ ශිෂ්‍යයෙක් ''අප මහතෙරුන් වහන්සේට එසේ නොකළ මැනැවැ''යි වැළකී ය. එකල භික්ෂූහු උන්වහන්සේට උත්ක්ෂේපණීය කර්මය කළ හ. එම කෝපයෙන් පන්සියයක් පමණ භික්ෂූන් වහන්සේ භේද කොට ථෙරීය නිකායෙන් වෙන් ව අභයගිරි වෙහෙර වසනුයේ වජ්ජිපුත්‍ර නිකායෙහි ධර්මරුචි නම් ආචාර්යයන්ගේ ශිෂ්‍යයන් දඹදිව පල්ලලාරාම නම් විහාරයෙන් මෙහි පැමිණ සිටින කල්හි ඔවුන්ගේ සමය කැමතිව ධර්මරුචි නමින් වෙන ම නිකායක් පිහිටුවා ගත් හ. එතැන් පටන් අභයගිරි

වාසීහු ධර්මරුචි නම් වූහ. පසු ව ව්‍යවහාර තිස්ස රජ කල ඒ ධර්මරුචිහු වෛතුල්‍යවාද නම් පිටකය ගෙන මේ බුදුන් වදාළ ධර්මය යැයි දැක්වූහ. වෝහාරිකතිස්ස රජු කපිල නම් ඇමතියෙකු ලවා පරීක්ෂා කරවා ථෙරවාදය ගෙන වෛතුල්‍යවාදීන්ට නිග්‍රහ කළේ ය. යළි ගෝඨාභය රජු දවස ධර්මරුචිහු වෛතුල්‍යවාදය ගෙන මෙය බුද්ධ භාෂිත යැයි දැක්වූ හ. එම ධර්මරුචිකයන්ගෙන් වෙන් ව තුන් සියයක් පිරිස සමග දකුණුගිරි වෙහෙරට ගොස් සාගල නම් තෙරුන්ගේ ඉගැන්වීම් හදාළ පිරිසක් සාගලික නමින් ප්‍රසිද්ධ වූහ. පසුව ඔවුහු ජේතවන විහාරය අයත් කර ගත්හ. ගෝඨාභය රජ පඤ්චමහා ආවාසයෙහි භික්ෂූන් රැස්කරවා වෛතුල්‍යවාදය බුද්ධ භාෂිත නොවන බවට නිශ්චය කොට ඒ වාදය ගත් භික්ෂූන් හැට නමක් වෙරලකුණු ඔබ්බවා, වෛතුල්‍යවාද පුස්තක ගෙන්වා දවා අළු කළේ ය. පසුව ඒ වෛතුල්‍යවාදීන්ට පක්ෂ වූ සංඝමිත්‍ර නම් භික්ෂුවක් ලක්දිවට පැමිණ ගෝඨාභය රජුගේ සිත් ගෙන ඔහුගේ කුමරුන්ට ශාස්ත්‍ර උගන්වා මහසෙන් කුමරු තමා කීවක් කරන අයුරින් සිත් ගන්වා ඔහු රජ පැමිණි කළ මහ වෙහෙරවාසී භික්ෂූන්ට නොයෙක් අපහසුතා ඇති කළේය. එයින් මහාවිහාරවාසීහු රුහුණු ජනපදයට පලා ගියෙන් සංඝමිත්‍ර තෙමේ සෝණ ඇමතියා ලවා මහාවිහාර භූමිය සා උදු වැපිරවී ය (නිකාය සංග්‍රහය, 21-24 පිටු). වෛතුල්‍යවාදිකයෝ නම් මහාශූන්‍යතා වාදීහු යැයි බුද්ධඝෝෂ හිමියන් දක්වා ඇත. අසංගාචාර්යයන්ගේ අභිධර්ම සමුචයේ වෛතුල්‍ය වෛදල්‍ය වෙපුල්‍ය යන වචනත්‍රය ම සමානාර්ථයෙන් දක්වා ඇත. වෛතුල්‍ය යන්න ම ව්‍යවහාරයෙහි බෙහෙවින් දක්නට ලැබේ. මහායානයෙහි වෛතුල්‍ය සූත්‍ර විශේෂ තැනක් ගන්නා බැවින් අභයගිරියේ විසූ මහායානිකයෝ වෛපුල්‍ය - වෛතුල්‍ය නාමයෙන් ඉදිරිපත් කළා යැ යි සිතීම නිවැරදි ය (කළුන්දෑවේ චන්ද්විමල හිමි, 2003. 203).

භාෂාව හා අක්ෂර

මෙලෙසින් ව්‍යාප්තව ගිය මහායානය අභයගිරි වෙහෙර කේන්ද්‍රකරගනිමින් සිදු වූ බැවින් අභයගිරි වෙහෙරට අයත් ආරාමයක තිබූ මෙම ශිලා ලේඛනය සංස්කෘත භාෂාවෙන් රචනා වී තිබීම එකල ලක්දිව මහායානය කෙතරම් ප්‍රබල ව පැවතියේ ද යන්න ප්‍රකට කරයි.

උතුරු ඉන්දියාවේ අක්ෂරවලට සමාන මෙහි අක්ෂර හැඩ ලංකාවෙන් හමුවන්නේ ප්‍රථම වරට ය (ශිලාලේඛන සංග්‍රහය 1පිට). මෙම අක්ෂර ක්‍රි. ව. නව වන සියවසේ මුල් භාගයට අයත් දේවනාගරී අක්ෂර විශේෂයක් හා සමාන බව විද්වත් මතයයි. Korapus Instripteryonum indirukam නම් භාරතීය ශිලාලේඛන සංග්‍රහයක වර්ණමාලාව බැලීමෙන් මෙම ජේතවන ශිලාලේඛනයේ දැක්වෙන වර්ණමාලාව හා සමාන වන බව හඳුනාගත හැකිය. එහෙත් ජ,ම,ය,ර,ල,ශ, සහ ස යන අක්ෂර මෙම ශාලාලේඛනයේ අක්ෂරයන්ට වඩා පැරණි බව පෙනෙයි. හත්වන සියවසට අයත් ආදිත්‍යසේනගේ අප්සඩ් ශිලාලේඛනයෙහි සහ ප්‍රකටාදිත්‍යයන්ගේ සාර්නාත් ශිලාලේඛනයෙහි ද අක්ෂර මෙම ජේතවන ශිලාලේඛනයේ අක්ෂරයන්ට සමාන ය. එහෙත් එම අක්ෂර මීට වඩා පැරණි බව පෙනෙයි (ශිලලේඛන සංග්‍රහය 1 පිට). අක්ෂර වින්‍යාසය සලකා බලන විට බ කාරය ව කාර රූපයෙන් දක්වා තිබේ. මේ ව කාරය ද සංයුක්ත ධ කාරයට වඩා වැඩි වෙනසක් නැත. පළමු පෙලෙහි තෘෂ්වපි යන්නෙහි රි කාරය වෙනුවට ඍ යන පණ කුර ද විරාමයෙහි දී හලන්ත ම කාරය වෙනුවට අනුස්වාරය ද යොදා තිබේ. ඉන්දියාවේ. ශිලාලේඛනයන්හි සාමාන්‍යයෙන් දක්නට ලැබෙන ර කාරය පෙරව මෙන් ම පරව ද ව්‍යංජනයන් ද්විත්ව කිරීම මේ ලිපියෙහි ද පෙනේ. පළමු වැනි දෙවෙනි පේළිවල තත්‍ර

යන්න ද තෙවෙනි පෙලෙහි ප්‍රස්ථාර්ධං යන්න ද දහ අටවෙනි පෙළෙහි නිර්ද්ධාරිතෙන යන්න ද මීට නිදසුන් වේ (ශිලාලේඛන සංග්‍රහය 2 පිට). මෙහි භාවිත ව්‍යාකරණ නිරවුල් ය. රචනා විලාසය ද ලිහිල් ය.

අන්තර්ගතය

මෙහි සඳහන් වන්නේ ලහසිකා, උරුල්ගෝණු, හුණලා, අම්බිලග්‍රාම, උලවන්තරී, බණ්ටිග්‍රාම, කිරා, පල්ලාය, සානාග්‍රාම යන ගම් කීපයක හා ඒවාට අයත් ආරාමවල කටයුතු කළ ආකාරය යි. මෙම ශිලාලේඛනයේ එන කතිකාවත ශාසනික කටයුතු ශිලාලේඛනයක වාර්තා වී ඇති ආදිම අවස්ථාව සැලකේ.

සතරවන සේනගේ කළුදිය පොකුණ ලිපිය

පස්වන කාශ්‍යපගේ අභයගිරි පුවරු

හතරවන මිහිඳුගේ මිහින්තලා පුවරු ලිපි දෙක

යන ලිපි තවත් ශාසනික කතිකාවත් සඳහන් අනුරාධපුර යුගයේ ශිලාලිපි අතරට එක්වන නමුදු එම කතිකාවත් ජේතවනාරාම සංස්කෘත ලිපියට වඩා පශ්චාත්කාලීන ඒවා වේ. ජේතවනාරාම ශිලාලේඛනය තත්කාලීන ආරාම පාලනය පිළිබඳ ඉතා වැදගත් තොරතුරු රාශියක් අනාවරණය කරන්නකි. ඒ අනුව මෙහි දැක්වෙන නීති රීති ප්‍රධාන ලෙස කොටස් දෙකකට අනුකූලව ඉදිරිපත් කළ හැකි ය. එනම් පැවිද්දන් සඳහා වන නීතිරීති සහ ගිහියන් නැතහොත් රජයේ නිලධාරීන් සඳහා වන නීතිරීති වශයෙනි.

මෙහි ද ක්‍රි. ව. 9 වන ශතවර්ෂය වන විට භික්ෂු ශාසනයේ පරිහානිකර ස්වරූපයක් පැවති නිසාවෙන් මෙබඳු විහාර කතිකාවත් නිර්මාණය කොට ස්ථිර ව පැවතීමට සැලැස්වීමේ අවශ්‍යතාවක් පැවති බව සිතිය හැකි ය. අභයගිරි විහාර පරිශ්‍රයේ විනය නීතී රීතී පිළිපැදීම සම්බන්ධ ව ලිහිල් වූ ප්‍රතිපත්ති අනුගමනය කර ඇති බව සැලකේ. එබඳු ස්ථානයකින් මෙම සෙල්ලිපිය ලැබීම සැලකිය යුතු කාරණයකි. භික්ෂූන් වහන්සේලාගේ ප්‍රධානත්වයෙන් මෙම ආරාම පාලනය වී ඇති අතර උන්වහන්සේලා එකල හිමි කරගෙන තිබූ ආරාම පරිපාලන බලය පිළිබඳ කරුණු මෙයින් පැහැදිළි වේ. ගිහි භවතුන් එම භික්ෂූන් වහන්සේලාට ආරම පාලනය හා කළමනාකරණය සඳහා සහායක් දක්වා ඇති බව මෙම ශිලාලේඛනයෙන් ද පෙනෙයි.

ආරාම පාලනය හා කළමනාකරණය

නේවාසිකත්වයට සුදුස්සන්

වෙහෙර තුළ නිකායන් හතරෙන්ම විසිපස් නම බැගින් සිය නමක් වාසය කළ යුතු බව දැක්වේ ''චතුර්මහා නිකායේෂු පඤ්චවිංශත්ස්තපස්විනඃ'' (ජේ.ශි. 33/34). එමෙන් ම නිකාය භේදයක් නොමැති ''නිකායභේදම්විනාපි'' (ජේ.ශි. 34) බව ද සලකා තිබේ. මෙය මනා සාමූහිකත්වයේ ලක්ෂණ පෙන්නුම් කරන ප්‍රකාශයක් ලෙස දැක්විය හැකි ය. මෙහි නිකාය යන්නෙන් අදහස් කරනුයේ නූතන භික්ෂු සමාජයේ පවතින නිකාය වර්ගීකරණය නොවන බැවින් එකල පැවති නිකාය ක්‍රමයක් පිළිබඳ මෙයින් තොරතුරු හෙළි වේ. එහි මහාවිහාරිකයන් හෝ අභයගිරි සම්ප්‍රදායට අයත් නොවන්නන් පිළිබඳ

යම් සඳහනක් නොවීම සැලකිය යුත්තකි. මහාවිහාරීය ථෙරීය භික්ෂූන් මුළුමනින් ම නොසලකා කටයුතු කළ නිසා ඔවුන් හැර සෙසු නිකායන් යනුවෙන් සඳහන් කිරීමේ අවශ්‍යතාවක් පැන නොනගින්නට ඇතැයි සිතිය හැකිය. ඒ අනුව මෙහි සිව් නිකාය යනු ථෙරීය නොවන එනම් ධර්මරුචි ආදී කොටස් හතරක් අදහස් කරන්නට ඇතැයි සිතීම සුදුසු වේ. මේ ආරාමය තුළ පැවැති පාලනය පිළිබඳ තොරතුරු මෙයින් පැහැදිලි වේ. එම ආරාමයේ ක්‍රමවත්, පළුදු නොවන, පොදු වූ පාලන ක්‍රමයක් අනුගමනය කර ඇති අයුරු මෙයින් පෙනෙයි. එකම නිකායට සීමා නොවූ සියලු දෙනාටම පොදු දිවියක් ගත කරන්නට ඉඩ අවකාශ ලැබී තිබේ. මේ වෙහෙරට අයත් සෙසු විහාරයන්හි එක් එක් සාමණේර නම බැගින් නැවැත්විය යුතු බව ද දැක්වේ. ''එකෛකශ්ච ශ්‍රාමණේරඃ තෘෂ්වපි ග්‍රාමේෂු ප්‍රත්‍යෙකං ප්‍රත්‍යෙකං ස්ථාප්‍යඃ'' (ජේ.ශි. 1) ඒ අනුව විහාරයේ මානව සහ භෞතික සම්පත් පරිපාලනය පිළිබඳ මුලින් ම සඳහන් වී ඇති බව පෙනේ. ඒ ඒ විහාරවල වාසය කරන්නවුන් ඒවායෙහි නව කර්ම කළ ද විහාරයේ ආරක්ෂාව සඳහා කටයුතු කළ යුතු බව පැහැදිලිවම දක්වා තිබේ ''විහාරේ නව කර්ම කෘතෝර්පි තථා යත්ත්‍ර යෙ නියුක්තාස්තත්‍රාවිනාශාස්තෛරෙව දේයඃ'' (ජේ.ශි. 2).

එහි වසන භික්ෂූන් වහන්සේලාගේ ශාස්ත්‍රඥ බව ද ''ශාස්ත්‍රාභියුක්තාස්'' (ජේ. ශි. 34) විශේෂයෙන්ම සලකා ඇත. ඒ අනුව මෙය යම් ආකාරයක ශාස්ත්‍රීය පර්යේෂණ මධ්‍යස්ථානයක් ලෙස ක්‍රියාත්මක වූ බව උපකල්පනය කළ හැකිය. මහාවිහාරය හා අභයගිරිය සමකාලීන ලක්දිව විශ්වවිද්‍යාල මට්ටමේ ප්‍රධාන ශාස්ත්‍රීය ආයතන දෙකක් වූ බව පිළිගැනේ. ඒ අනුව මෙම ආයතනයේ සිව් නිකායික භික්ෂූන් වහන්සේලා සම සංඛ්‍යාවකින් වාසය කිරීමත්, උන්වහන්සේලා ශාස්ත්‍රඥයන් වීමත් ආගමික කාර්යයක් සඳහාම අවශ්‍ය වූවක් නොවන බැවින් යම් ශාස්ත්‍රීය කාර්යයක් සඳහා සංවිධානය වීමක් පෙන්නුම් කරයි. ''අභයගිරි විහාරයෙහි මහායාන හා තන්ත්‍රයාන දර්ශන දෙකට ම අයත් අනුගාමිකයන් විසූව ද අභයගිරි නිකාය ප්‍රධාන වශයෙන් ම ථෙරවාදී අංශයකි. ඉන්දියාවේ සමකාලීන ලේඛකයන්ගේ පිළිගැනීම වූයේත් එය යි. අභයගිරි නිකායෙන් ථෙරවාද නොවන ඉගැන්වීම්වලට සුවිශේෂ ඉඩප්‍රස්ථාවක් ලැබිණි. ඇතැම්විට මේ නිකාය එම ඉගැන්වීම් අධ්‍යයනය කිරීමට පවා තම සාමාජිකයන්ට අනුබල දුන්නේය... එපමණක් නොව අභයගිරිකයන් තම විහාර භූමිය තුළ වාසය කිරීමට මහායාන හා තන්ත්‍රයාන ආගමිකයන්ට පවා ඉඩ දී තිබේ. මෙතෙක් කරන ලද සාකච්ඡාවෙන් පෙනී යනුයේ අභයගිරික නොයෙක් ආකාර විද්වත් හා දාර්ශනික මතවලට ආධාර හා අනුබල දුන් මධ්‍යස්ථානයක් බවයි'' (කළුන්දෑවේ චන්දවිමල, 2003. 194).

නේවාසිකත්වයට නුසුදුස්සන්

මෙම සෙල්ලිපියෙන් අනාවරණය වනු ලබන තවත් විශේෂ කරුණක් නම් භික්ෂූන්ට ඇති දැඩි නීති රීති ක්‍රමයයි. යම් කිසි භික්ෂුවක වෙනත් විහාරයක උපසම්පදාව ලබා එම විහාරයෙන් වෙන් වූ විටදී එම වෙහෙර සමග පැවති සියලු සම්බන්ධතාවලින් නොමිදී නම් කිසිම අවස්ථාවකදී මෙම විහාරය තුළ වාසය කිරීමට අවස්ථාවක් ලබා දී නැත. ''අන්‍යවිහාරෝපසම්පන්නානාන්තත්‍ර ග්‍රාසවාසෞ පරිත්‍යජ්‍ය තත්ප්‍රතිබද්ධවිහාරෙ කර්මාකු(ර්වතා)මෙව නිවාසො, නාන්‍යෙෂාං'' (ජේ.ශි. 11) එසේම වෙනත් විවිධ ආදායම් මාර්ග එනම් කෙත්වත් ආදිය සහිත පුද්ගලයන් මෙහි නොවිසිය යුතු බව ද දැක්වේ. එසේම ස්ත්‍රීන් සමග සම්බන්ධතා පවත්වමින් නොමනා ලෙස හැසිරෙයි ද, එබඳු කිසිම අයෙකුට කිසිදු අවස්ථාවක වාසය කිරීම තහනම් විය. මිථ්‍යාජීවනයෙන් යුතු අය නොවැසිය

යුතු විය. '' මිථ්‍යාජීවිනා නවස්තව්‍යං'' (ජේ.ශි. 12) මව හැර වෙනත් ස්ත්‍රීන් පෝෂණ කරන්නවුන් මෙහි වාසය නොකළ යුතු විය. (ජේ.ශි. 12/13) තවද මෙම වෙහෙරේ ලාභ පිණිස හෝ ස්නේහ පිණිස බුලත් ආදිය රජ ගෙදරට යවන්නන් ද වාසය නොකළ යුතු බව පෙන්වා දී ඇත. ''ලාභාර්ථං ස්නෙහාර්ථං වා තාම්බූලාදිකං රාජකුල (ම්ප්‍රෙෂයතාපි) (න ව)ස්තව්‍යං'' (ජේ.ශි. 13) අන් වෙහෙරකට උදව් උපකාර කරන්නවුන් ද මෙහි වාසය නොකළ යුතු බව පැවසේ. ''අන්‍ය විහාර සහායාං කුර්වතාපි'' (ජේ.ශි. 13/14) වරදක් කොට එයින් නිදහස් නොවූ තෙරුන්වහන්සේ සමග වාසය කරන අය නොවිසිය යුතු ය. ''නිශ්‍රයාදවිමුක්තෙතෛඃ ස්ථවිරෛරෙපි'' (ජේ.ශි. 14) යමෙකු ඇසුරෙහි වසන අතවැසියෙකු වරදක් කළේ නම් එය නොවළක්වන්නා වූ භික්ෂුව ද ඒ වරද කරන්නා ද දෙදෙනාම මෙහි නොවැසිය යුතු ය. වෙනත් ස්ථානයක උපසම්පදාව ලබා මෙහිදී සිවුරු හැර වෙන තැනක පැවදි වූවෙකු වේ නම් ඔහු ද මෙහි නොවිසිය යුතු විය. (ජේ.ශි. 15/16) ගිහි කාලයේ දී තමාගේ දරුවෙකැයි යන ව්‍යාජයෙන් ඇවැත් මඩින්නා වූ භික්ෂුව විසින් ද මෙම වෙහෙරෙහි නොවිසිය යුතු විය. ''දාරක ව්‍යාජෙනාපි කුර්වතා'' (ජේ.ශි. 16) ගොවිකම්, වෙළඳාම් කරනු ලබන අයට මෙහි වාසය තහනම් විය. ''කිම්පුනඃ කෘෂිවනිජ්‍යාදිකම්'' (ජේ.ශි. 17) එමෙන්ම ලෝකධර්මයට විරුද්ධ වූ සසුනට විරුද්ධ වූ යමෙක් කිසිවකු කරනු ලබන්නේ ද ඔහුට ද මෙහි වාසය තහනම් විය. ''ලෝක විරුද්ධං විරුද්ධං යච්ඡාසන විරුද්ධඤ්ච කුර්වතාපි'' (ජේ.ශි. 17) වෙනත් විහාරයකින් නෙරපනු ලැබුවා වූ භික්ෂුවට ද මෙහි වාසය තහනම් විය. ''අන්‍යවිහාරාන්නිර්ධාරිතෙන න වස්තව්‍යං'' (ජේ.ශි. 17/18) තමාට පැවරුණු නැතහොත් අදාළ කාර්යය ඉටු නොකරන තැනැත්තා නොවිසිය යුතු ය. ''ප්‍රාප්තකර්මදානමකුර්වතා'' (ජේ.ශි. 18) පූජාවිනාශය කරන්නා ද නොවිසිය යුතු ය ''සත්‍ර විනාසං කුර්වතාපි'' (ජේ.ශි. 18) අධර්මවාදියා නොවිසිය යුතු ය. ''අධර්මවාදිනා'' (ජේ.ශි. 19) මෙම විහාරයට අයත් ගමක මෙහි වසන භික්ෂුවකගේ ඥාතීන් වාසය කරයි නම් එම භික්ෂුව ද මේ වෙහෙරෙහි නො විසිය යුතු ය. ''ඥාතයඃ සන්ති තෛර්යතිභිරපි න වස්ත්‍යං'' (ජේ.ශි. 21) මේ සියලු වාරණ සමග පැහැදිලි වන්නේ විහාරාමයේ මනා සංවිධානාත්මක බව යි.

ආයතනික අයවැය

එසේම සෑම වසරකම අවසානයේ දී අය වැය වාර්තාවක් ඉදිරිපත් කළ යුතුව පැවතිණි. එම ඉදිරිපත් කිරීම අනිවාර්ය බවත් එහි පාරිශුද්ධත්වය ද එලෙසින් ම පැවතීම වැදගත් බවත් මෙහි දී අවධාරණය කර ඇත. ''සමස්තමායං ව්‍යයං ශේෂඤ්ච කර්මිභිර්ග ණකෛශ්ච සංඝානුඥාතේෂු භික්ෂුෂු'පදර්ශ්‍ය පරිශුද්ධ පරිවාරකෛර්යථා සුඛමත්‍ර විහාරේ විහර්තව්‍යං'' (ජේ.ශි. 6/7) මේ අනුව වගකිව යුතු පරිපාලන ක්‍රමයක්, සංවිධිත කළමනාකරණයක් පැවති බව පැහැදිලිව දැකගත හැකි ය. එම අයවැය සංඝ අනුමැතිය ලැබ සම්මත කරවා ගත යුතු වීම විශිෂ්ට සාංඝික දේපල ක්‍රමයක ලක්ෂණ පෙන්නුම් කරයි. මෙහි අනිසි ලෙස කටයුතු කරන අය තමාට විහාරයෙන් ලබා දුන් දෑ ආපසු දිය යුතු බව ද දැක්වේ. ''තත්‍රාපරිශුද්ධාස්තෛස්තෛස් තත් තත්ද්‍රව්‍යන් දෙයං'' (ජේ.ශි. 7) ඒ අනුව පිරිසිදු හැසිරීම නිතර අගය කොට ඇත.

ගිහි ජනතාව

මෙහි දී පැහැදිලි වන තවත් කරුණක් නම් විහාරාරාම ආශ්‍රයෙන් සිය ජීවිකාව ගෙන ගිය පිරිසක් සිටි බවයි. ඔවුන් ආරාමයෙහි ඇති නීතිරීතිවලට යටත්ව කටයුතු

කළ යුතු විය. ඒ අනුව ආරාම පාලනය යන්නෙන් අදාළ ගිහි පිරිස ද එක් අයුරකින් පාලනය වූ බවක් මෙහි දී පැහැදිලි වෙයි. කිසියම් හේතුවක් නිසා විහාරවල වාසය වසන භික්ෂූන් නිලධාරීන් අප්‍රසිද්ධ ව වෙසෙයි නම් එවිට එහිදී වෙහෙරවලින් ඔවුන්ට දුන් කෙත්වතු ආදි දේ වහා වෙහෙරට සංඝයා විසින් ලබාගත යුතු අයුරු පෙන්වා දී ඇත. එහි වසන්නා වූ හැමදෙනාම එම නීති රීති අනුගමනය කළ යුතු බව ද යහපත්ව විසිය යුතු බව ද පෙන්වා දී ඇත.

තත්කාලීන ආරාම පාලනය මගින් අනාවරණය වන තවත් කාරණයක් නම් සියලු කටයුතු විසඳීම සඳහා අධිකරණයක් ද පැවැති බවයි. මෙම අධිකරණවල තීන්දු තීරණ දෙනු ලබනුයේ ද භික්ෂූන් වහන්සේලා විසිනි. '' පඤ්ජිකා ස්ථවිරෛරෙව පදාලායිකා නිරූපණීයා'' (ජේ.ශි. 10) මෙයින් ද පැහැදිලි වනුයේ මෙම ආරම පිළිබඳ වගකීම භික්ෂූන් වහන්සේ සතු වූම කාරණයක් බවයි.

විහාර කර්මාන්තයන්හි නියුක්ත කරවන්නන් දක්ෂයන් විය යුතු බව විශේෂයෙන් ම දැක්වේ. ''කර්මණීනිපුනණාඃ'' එම කර්මාන්තයෙහි නිරත වූවන්ට විහාරයට අයත් කෙත් වතු ආදිය නින්දගම් දීම මෙම ශිලා ලේඛනයෙන් යෝජනා කරයි. ''තෙෂාමර්ධ්ධාධිකමෙකං කිරික්ෂෙත්‍රම්ප්‍රත්‍යෙකංප්‍රත්‍යෙකං ජීවිතාර්ථං දෙයං...'' (ජේ.ශි. 26/27) කම් දෙටුවනට, කම්කරුවනට එලෙසින් යැපීම් සඳහා ඉඩකඩම් දිය යුතු අතර ඒ සියල්ලකම සටහන් තබා ගැනීම පිළිබඳ දැක්වීම මනා පරිපාලන ලක්‍ෂණ පෙන්නුම් කරයි. ''පඤ්ජිකා පුස්තකේ අභිනිබාතස්‍ය තස්‍යනාම තත්තත්කර්මවාහිලිඛ්‍ය දාතව්‍යම්'' (ජේ.ශි. 29)

වගවීම

විහාර අභ්‍යන්තරයේ කර්මාන්තවල නියුක්ත පස් කුලයකට අයත් සියලු දෙනා විසින්ම තම තමන්ගේ වැඩ විභාග කොට ගත යුතු බව දැක්වේ. ''ආරාමාභ්‍යන්තර කර්ම (කාරකෛඃ) පඤ්චකෞලිකෛරෙව පරිච්ඡිද්‍ය කර්ම ග්‍රහීතව්‍යම්'' (ජේ.ශි. 29/30) එහි පාරිශුද්ධියට ඔවුන් විසින්ම වග විය යුතු බව දැක්වේ. ''පරිශුද්ධිශ්ච තෛරෙව දාතව්‍යා'' (ජේ.ශි. 30)

කාල කළමනාකරණය

විහාර කර්මාන්තවල දී ඒ ඒ කාර්යයන් නිම කිරීම සඳහා නියමිත කාලයක් ලබා දුන් බවක් පෙනෙයි. ''පඤ්චදිනාධිකමාස(ද්වයං)කර්මකරණෙ නියතං'' (ජේ.ශි. 30) මෙහිදී දක්වන්නේ එම කාර්යය දෙමාස් පස් දිනකින් නිම කළ යුතු බවයි.

දෝෂ දර්ශනය හා දඬුවම්

මෙමඟින් නීති ගරුක සමාජයක් ගොඩනැංවීම උදෙසා කළ පූර්ව සැලසුමක සේයාව නිරූපණය වේ. කෙසේ නමුදු එකල සමාජය මගින් ද තත් කාලීන සමාජ සමානතා හඳුනාගෙන වැඩ නොකරන්නන්හට එල්ලවන දෝෂාරෝපණ හා වැටුප් අත්හිටුවීම යන කාරණාවන් එය මොනවට සනාථ කරයි. විහාර කර්මාන්තයෙහි නියුක්ත වූවන් නිසි ලෙස ඒ ඒ කර්මාන්තයන්හි නො යෙදේ නම් ඔවුන් දෝෂ දර්ශනයට ලක් කළ යුතු බව ද, එය ද සාර්ථක නොවේ නම් වැටුප් නැවැත්විය යුතු බව ද දැක්වේ. ''තදකුර්වතාංකාරකාණාම් වාරිකාණාංකර්මකඃ තාඤ්ච දෝෂඃ. තද්දොෂමපරිඛරතාමකුර්වතාමකාරයතාං වෘත්ති විච්ඡේදඃ කාර්යාඃ'' (ජේ.ශි. 30/31)

කාර්ය දර්ශනය හා ඇගයීම

කාර්යශූරව කටයුතු සිදු කරන්නවුන්ගේ එම විශේෂතා හඳුනාගෙන ඇගයීමට ලක් කිරීම පිළිබඳ දක්වා තිබීම ද විශේෂත්වයකි. ''අන්තොබහිර් රක්‍ෂාකුශලස්‍ය පදාලාං වර්ජම්ප්‍රත්‍යෙකං ප්‍රතිග්‍රාමං කිරි කිරික්‍ෂෙත්‍රන්දාතව්‍යං'' (ජේ.ශි. 32/33) විහාර කාර්යයන්හි නියැළෙන අයවලුන්ට විහාර ඉඩ කඩම් දීමේදී සුදුස්සාට මිස නුසුදුස්සාට නොදිය යුතු බව විශේෂයෙන් සඳහන් කොට තිබේ. ''සමර්ථස්‍ය නාන්‍යස්‍ය'' (ජේ.ශි. 33)

සමාලෝචනය

මහින්දාගමනය සිදු වූ ක්‍රි.පූ 3වන සියවසේ සිට ලක්දිව, පර්යාප්ති, පටිපත්ති, පටිවේද යන ත්‍රිවිධ ශාසනය පැවතිණ. කල්යත්ම නිකාය අසමගිය නිසා හා රටේ වූ දේශපාලනික අස්ථාවරත්වය, විදේශ ආක්‍රමණ යනාදී හේතු නිසා ශාසනික කටයුතු පිරිහිණ. ජේතවන ශිලාලේඛනය සැලසුම් කරන කාලය වන ක්‍රි.ව 9 වන සියවස වන විට රාජ්‍ය මහාමාත්‍යාදීන්ගේ කෙත්වතු හා මිල මුදල් වැනි අසීමිත පූජා නිසා භික්ෂූන් වහන්සේගේ අරමුණු බොහෝ සේ වෙනස්ව පැවති බව වංශකතා ආදියෙන් දැකගත හැකි වේ. භික්ෂු සමාජය පිරිහීමට වූ කාරණා විස්තර කරන සමන්ත පාසාදිකා විනයට්ඨකථාවේ බුදුන් වහන්සේ වදාළ සාධක කිහිපයක් දක්වා ඇත.

1. රත්තඤ්ඤු මහත්තතා - කාලයාගේ ඇවෑමෙන් ඇතිවන වෙනස් කම්,
2. වෙපුල්ල මහත්තතා - භික්ෂු සංඛ්‍යාව වර්ධනය නිසා වන වෙනස් කම්,
3. ලාභග්ග මහත්තතා - ලාභ සත්කාර නිසා වන වෙනස් කම්,
4. බාහුසච්ච මහත්තතා - උගත්කම වැඩි දියුණුව නිසා වන වෙනස් කම්,

(සමන්තපාසාදිකා)

ජේතවනාරාම ශිලාලේඛනය ඉහත කාරණාවන්ට නිදසුන් කොට දැක්විය හැකි ය. කතිකාවත් අණ-පණත් ගොඩනගන්නට වූයේ ශාසනයේ පිරිහීම් ලක්‍ෂණ පෙන්නුම් කළ නිසා විය යුතුය. මේ අනුව ජේතවනාරාම ශිලාලේඛනයෙන් ශාසනික ඉතිහාසයේ යම් අවස්ථාවක් නිරූපණය කරන අතරම සමකාලීන සංඝ සමාජයේ තොරතුරු රාශියක් නිරාවරණය කරයි. නිකායාගත වර්ග කිරීම් පැති බව, එම නිකායන්හි භික්ෂූන් වහන්සේලා එක්ව වාසය කිරීමක් පැවති බව, ශාස්ත්‍රීය පදනමක් සහිත භික්ෂූන් වහන්සේ විසූ බව, සංඝික දේපල ක්‍රමයක් පැවති බව, භික්ෂූන් අතර ද විනය විරෝධීව, ශාසන විරෝධී, ලෝක විරෝධී කටයුතු කළ අය සිටි බව, ගිහි ජනයා ද ඒ දේපල ක්‍රමය කළමනාකරණය කරගැනීමට යොදාගත් බව, ආරාමයේ කාර්ය සාධනය වෙනුවෙන් නින්දගම් ක්‍රමයක් හෙවත් අදාළ සේවය කරන්නවුන්ට ආරාමය සතු ගොඩ මඩ ඉඩම් භුක්ති විඳීමට දුන් බව, ආරාම කළමණාකරණයේදී පොදු හා ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී ප්‍රතිපත්ති අනුගමනය කළ බව, අධිකරණ ක්‍රම පැවති බව, රජුට පක්‍ෂපාතීත්වය දක්වමින් විහාරාරාමවලින් (බුලත් ආදි) යම් යම් දෑ රජ ගෙදරට යැවූ භික්ෂූන් ද වාසය කළ බව, සිවුරු හැර යෑම් පැවති බව, ධර්ම, අධර්ම පිළිබඳ විවාද පැවති බව ආදි සමකාලීන තොරතුරු රාශියක් මෙයින් ප්‍රකට වේ. මේ සියලු කාරණාවන්ට වඩා එකළ ලක්දිව සංස්කෘත භාවිතය පිළිබඳවත්, අක්ෂර භාවිතය පිළිබඳවත් ප්‍රකට වන වැදගත් කම පුරාවිද්‍යාත්මකව, වාග්විද්‍යාත්මකව,

ඓතිහාසිකව අගය කළ හැකි ය. එහි ඇති සංස්කෘතික අගය ලක්දිව ශිල්ප කලා සංස්කෘතියේ අවස්ථාවක් ද ඉදිරිපත් කරයි.

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ

අමරවංශ හිමි, කේ. 1969. ලක්දිව සෙල්ලිපි, කොළඹ: සීමාසහිත ඇම්. ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම.

නන්දදේව විජේසේකර, (සංස්.), 1990. අභිලේඛන, පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තුමේන්තු ශත සංවත්සරය.

නිකාය සංග්‍රහය හෙවත් ශාසනාවතාරය, එල්. ගුණරත්න (සංස්.) 1987. කොළඹ: රත්න පොත් ප්‍රකාශකයෝ.

චන්ද්‍රවිමල හිමි, කේ. (සංස්.) 2003. ශ්‍රී ලංකාවේ අභිලේඛනවලින් හෙළිවන ථෙරවාදයෙන් පරිබාහිර වූ විවිධ ආගමික මතවාදයන් හා ඉගැන්වීම් පිළිබඳ විමසුමක්. අනුදීපනා - කුළුගම්මන ශ්‍රී ධම්මරක්ඛිත නා හිමි අනුස්මරණ ශාස්ත්‍රීය සංග්‍රහය. මිරිස්වත්ත: පාලි හා බෞද්ධ අධ්‍යයන ප්‍රකාශන ආයතනය.

ශිලාලේඛන සංග්‍රහය, රාජ්‍ය මුද්‍රණ නීතිගත සංස්ථාව.

සාසනරතන හිමි, මොරටුවේ. 2012. ලක්දිව මහායාන අදහස්. බොරලැස්ගමුව: සීස (පෞද්) විසිදුනු ප්‍රකාශකයෝ.

සේනානායක, ජී. බී. 1998. ශ්‍රී ලංකාවේ සංස්කෘත සාහිත්‍යය, සංස්කෘතික කටයුතු දෙපාර්තමේන්තුව